

Mit viszel, folyó

SZÉCSI MARGIT VÁLOGATOTT VERSEI

Az emberi életnek természetes kísérőjelensége bizonyos időszakonként a számvetés. Ez mindenkinek a magánügye, de mivel az ember társadalmi lény, a számvetés mindig közösségi jellegű is. Alkotóművészeknél ez a közösségiség szükségszerűen fokozott mértékű. Az életmű seregszemléje a művésznek önarcképet mutat, nekünk pedig egyfajta arcképet a művészlől, de ugyanakkor rólunk, magunkról is. A művész számvetése egy kicsit mindig az önmagunkkal való szembenézést is jelenti. Különösen így lehet ez lírai életművek összegzésekor.

Az emberi élet, akárcsak a számvetésig létrehozott életmű, sokszínű, bonyolult jelenség. Mindent hangsúlyozni belőle egyszerre aligha lehet. A számvetés — a válogatott versek összeállítására tehát bizonyos dolgok hangsúlyozása mellett másoknak a háttérbeszorítását is jelenti. S nemcsak a művész egész pályájáról, de pillanatnyi szemléletéről is képet ad.

Szécsi Margitnak először 1967-ben jelentek meg válogatott versei *Új heraldika* címmel. Árulkodó, hogy az akkori címadó vers nem került be a gyűjteménybe. Sőt, az akkori anyagnak a felét se találhatjuk meg a mostaniban, amelynek majd kétharmadát az 1967 óta megjelent négy kötetből válogatta a szerző. A szigorúság a korábbi pályaszakaszok iránt eléggé megszokott a költői életművek önértékelő áttekintésénél. Oka általában az, hogy az esztétikai érték kevesebb a korai versekben, s így érthető, ha az érettebb pályaszakaszok nagyobb helyet és így nagyobb súlyt kapnak. Az olyan, a pálya delelőjén, „félidőben” végzett válogatásnál azonban, amilyen a *Mit viszel, folyó* is, más okot is találhatunk. Annak, aki ismeri Szécsi Margitnak azokat a verseit, amelyeket most kihagyott, feltűnhet, hogy — akár csak az *Új heraldikában* szereplők közül is — nagyon sokat beemelhetett volna a mostani gyűjteménybe. A kihagyás okát aligha kereshetjük az esztétikai érték erőtlenségében. Sokkal inkább az esztétikai ízlés módosulásában.

Véletlen szerencse vagy tudatos törekvés, nem tudom, de tény, hogy Szécsi Margit mindkét versválogatása a pálya fordulópontján jelent meg. *A trombitákat összesöprik* (1965) kötet anyaga szerepelt az *Új heraldika* végén, s ez a kötet összegzés és újrakezdés is volt egyszerre. Ami új volt benne, az folytatódott *A nagy virágvágó gép* (1969), *A Madaras Mérleg* (1972) és a *Szent Búborék* (1974) lapjain, hogy aztán a *Birodalom* (1976) ismét az összegzés és az újrakezdés könyve lehessen. Ennek a kötetnek a teljes anyaga zárja az új válogatást.

A pályakezdő Szécsi Margitnál a tárgyias-leíró jellegű líra áll a legközelebb. A kötetnyitó *Májuséj* hangvétele, ritmusa például a fiatal Illyést, az újnapiesség legtisztább megszólalását idézi: „Hulltak súlyos harmatcsöppök / dobogva a forró földre, / mintha áttetsző szívek / estek volna a világra.” Ez a tárgyias vers sorát hatja át. De mi teszi saját szerűvé? Az, hogy a tárgyias kifejezőmód az ötvenes években Szécsinél fokozatosan a szimbolikus kifejezőmóddal ötvöződik. Párhuzamos ez a tendencia a magyar líra akkori poétikai forradalmával, de öntörvényű módon, s így más eredményt mutatva megy végbe. Míg a szimbolikus kifejezőmód

esetében — Juhász Ferencnél, Nagy Lászlónál — a látomás szervezi egységgé a verset, s akörül rendeződnek el a tárgyi és a látomásos elemek, addig Szécsi Margitnál még a tárgyiasság a szerszervező erő, fontos szerep jut a leíró elemeknek, s ezek fordulnak át esetenként szimbolikusba. *Mikor az újhold sikoltott* című verse például így kezdődik:

*Barátomhoz egykor kimásztam
az ablakon, a mézcsöppöktől
kékcstillagos állványokon,
mikor az újhold sikoltott.*

Ez a reális indítás növekszik látomássá:

*Illatozott a gyantás deszka.
A mézhegyek is lábrakeltek,
fehérizzású elefántok.
Meszes csillék mint óriás
bölcsők, billegtek a holdban
s tudtam, hogy meg nem halhatok.
Ó ti gyönyörű mulatások,
ti ragyogó szerb citerások,
sirig peng hozzám húrotok.*

De erre a látomásra is jellemző a „reális” jelleg. Ezért nevezhetjük Szécsi kifejezés-módját *tárgyiassan látomásosnak*. Persze változik ez a pálya során. Itt például — s az első pályaszakaszban gyakran — kísérőjelensége a *festőiség*. Abban a szűkebb értelemben is, hogy a színek valóságos tobzódását érzékelhetjük (nagyon választékos költői eszközökkel éri el ezt itt Szécsi Margit), s abban a tágabb értelemben is, hogy a versben ábrázolt jelenet egyúttal egy megkomponált festmény is. Expresszív, szimbolikus jellege egyaránt lehetne e képnek, egy bizonyos: modern, huszadik század közepi kép.

A *természetélmény* lényegi sajátja ekkor a verseknek, s gyakran fonódik hozzá az *idilli látásmód*. A természet a harmónia vagy a harmóniára törekvés megjelenítésére alkalmas: „Tő fölött és ég alatt / hűvös kékség bujdokol” (*Nádvágók*), „Pirosló galamb lábak / a friss bimbójú ágak” (*Dal*), „Acélkék rozszban háltam, / karod volt párna fejem alatt.” (*Szerelem*). Egész ekkori költészetét jellemzi egy olyanfajta érzelmesség, amelynek háttérében romantikus költői alapmagatartást találhatunk. Ez a *romantikusság* tud egyensúlyt teremteni a tárgyiasság és a látomásosság között, összebékítve a köztük levő ellentéteket. Mutatja ezt az idézett *Mikor az újhold sikoltott* is.

1954 táján Szécsi Margit költői világa is elkomorul. A *tavaszi fagy* már világos jelképekkel tudósít erről, de arról is: „füstölgő csóvák: lelkek égtek, / ki ne fagyjanak a vetések.” A *kötéltáncos vallomása* azt is kimondja: „hogy örömré születél, / valлом mindhalálíg.” S ez védi meg Szécsi Margitot attól, hogy 1956 táján a tragikus látásmód uralkodjon el verseiben. Ha megszenvedetten is, de élethimnuszokat is ír. Ilyen az egyik kötetének címet adó *Páva a tűzfalon*, s ilyen például a Sebő-együttes megzenésítésében méltán elhíresült négysorosa (*Ügy néztem*).

A hatvanas évek második felétől kétféle irányban is megfigyelhető a változás. Az mindenképpen feltűnő, hogy sok hosszú verset ír, *A nagy virágvágó gép* csak ilyeneket ad közre. Ezek a versek persze szoros rokonságot mutatnak az említett poétikai forradalom sodrában megszületett hosszú ének műfajával, de tévednénk, ha az inspiráló példát egyedül itt keresnénk. A hosszú ének ugyanis tipikusan látomásos-szimbolikus kifejezőmódot követel meg. Szécsi Margitnak tehát fel kellett volna adnia a rá oly jellemző tárgyiasságot. Nem tette ezt, de a hosszú ének lehetőségeiről se mondott le: a sajátjává formálta. Szembeötlő, hogy első igazán sikeres nagyobb lélegzetű verse, a *Profán úrvacsora* semmi rokonságot nem mutat sem a hosszú énekkel, sem a látomásossággal. Játékos-humoros vers, amely „Történt egy építke-

zéken, Augustusz császár havában”, valamint az ötvenes évek elején. Petőfi paródiájára. A helység kalapácsára is gondolhatnánk, de itt nem a hosszú ének paródiájáról van szó, s ha ösöket keresünk, s egyúttal előre is tekintünk Szécsi többi hosszú versére, Kassák nevének kell az eszünkbe jutnia. Mert Szécsi Margit Kassákban találta meg azt az őst, akiben a tárgyiasság és a szimbolikusság össze tudott fonódni. Innen kaphatott módszertani segítséget, hogy megvívja a maga harcát az újabb szintézisért. Hosszú folyamat ez, s a *Papirkorona* például épp a másik pólust, a Nagy László-s hosszú éneket példázza.

A látomásos hosszú ének kikristályosodásának társadalmi alapja az a tragikus torzulás, amit a személyi kultusz jelentett a szocializmus építésében. Az élmény történelemmé válásával lassan irodalomtörténetivé válik maga a műfaj is a hatvanas évek végére. Szécsi az ötvenes évek elejét alig idézi. A már említett *Profán úr-vacsora* mellett a sátán-királyt megidéző vers, *A félpofájú* (1951-es esztendőm emlékére) ilyen. Hosszú verseinek és egész újabb lírájának a középponti problémája nagyon is jelenhez kötött. Az alkotó és a vegetáló ember, a termelő és a fogyasztó életeszmény ütközése az ő verseinek társadalmi alapja. A *Költő a Holdban* hosszú dialógusában az alkotó így szól:

*Ti? Nem mint szülőanya — kilenc hónapig — nem,
kilenc napig se — egy napig se,
egy óráig se hordoztátok ki a gondolatot!
A kész kell, — mint termékekben
a kész kell, nem baj ha tökéletlen, csak
kész legyen, csak jobbitani ne kelljen rajta!”*

Barátja és ellenfele később így summázza véleményét:

*„te, aki évezredek óta
szabadságról vagy halálról prédikálsz
s »dühödöt vagyok! kedvetlen! elvágom a világból!«
így veszed el apránként szájunk ízét
a konszolidált jólétől, s hajszoatsz
nem is tudom mire — hajcsára a bizonytalanak,
te rothadás! Megismertelek.”*

A *Sárkány és lovagja* is keserűen rögzíti a tényt: „hiába magyaráztam a csodát, / hogy megtörni a vegetáció falának / törvényét: erre szolgálna az emberi lét.”. S említhetnénk a már címével is sokat mondó hosszú versét, *A paradicsom nyomorúságát*. S a példák a rövidebb lírai darabokkal folytathatók. S tanulságos is folytatnunk. Ugyanis a hosszú versekben a költőszerepnek, s általában a mindenfajta alkotó magatartásnak a kétségessége, eredménytelensége, kudarcra ítéltsége a hangsúlyos. A *Sárkány és lovagja* zárógondolatai ugyan már a költőlét s az alkotás nélkülözhetetlen társadalmi szükségességét hirdetik, de ez a gondolat erőteljesebben van jelen a rövidebb versekben.

Talán nem lesz meglepő, ha az eddig említett Illyés, Nagy László majd Kassák neve mellé még Adyét is odasorakoztatjuk. Mintha Ady-reneszánsz kezdődött volna a hetvenes években. Nagy Lászlót említik, mint aki oly sokat tett ezért Adyt idéző verseivel. Szécsi Margit nevét itt is Nagy Lászlóé mellett kell említeni. Ő nem ír Adyhoz verset, de felveszi ő is Ady Endre osztorát, s vele Ady hitét is. A világháború korszakának Adyja az övé, az, aki már illúziótlanul, de mégsem hitetlenül tudta szemlélni és megítélni a világot. Két Szécsi-kötetnek lett címadója ilyen szellemű szimbolikus vers (*A Madaras Mérleg, Szent Búborék*). S ez a kiemelés orientál is egyben. E két vers mindenképpen a költő csúcsteljesítményeihez tartozik. Ahogy Ady az Új s új lovat követelő ember és a ma-ember képét állítja egymással szembe, s a mozgásnak, a halállal is szembenéző cselekvésnek, a személyes és a közösségi lehetséges szintézisének ad igazat, úgy tesz Szécsi is *A Madaras Mérlegben*. Adyt

utánozni. szuverén költő számára képtelenség, tudjuk. Nem is erről, hanem más korban hasonló problémák hasonló szellemű megoldásáról van szó. Lehetne ezt a szép verset önmagában is elemezni, de úgy vélem, többet mondunk róla, ha Adyhoz is mérjük. E versben nagy erővel s mindvégig jelen van a hit mellett a józanság is, a mához kötött számvetés a világ realitásaival. Jelen van a vers keretét adó képben, a sivatagba tiport világ-madáréban, s jelen van a leghimnikusabb sorokban is:

*Ahítjuk csillagok porát,
magasságban hiszünk s magunkban.
Kitárt karú gyerekkorunkban
berregve játszunk repülőt,*

*s a fölmálházó hatalom
ha arcra buktat: elhinnéd-e
hogy a porban élt a szabadság,
hogy a föld: csillagok pora!"*

A tragikumot kevésbé érzékeltető, szinte a költő hajdani életörömét megidéző vers a *Szent Búborék*:

*Színvalló palástunk: a lét.
Rózsái rajtunk is kinyílnak,
stigmáit is hordjuk — vagyunk
az életbe-bolondult csillag.*

A *Szent Búborék* című kötet kapcsán korábban már írtam e helyen arról, hogy az eszményeit feladó világ és az eszményeit a valószínűsíthető vereség ellenére is őrző és hirdető költő ellentéte a hetvenes években e líra legáltalánosabb tartalma lesz. Jellemző rá a küldetés értelmébe vetett hit s a realitás: a személyes és a társadalmi létnek a maga ellentmondásosságában való vállalása (Szécsi Margit költői világa, Tiszatáj, 1975. április).

A hetvenes évek közepe gondolatilag ilyennek mutatja Szécsi Margit líráját. Poétikailag pedig egy adys és egy kassákos módszer szintézisét olvashatjuk ki például a Kassák ifjúságát idéző *Madár-e az denevér* című hosszú versből is, amely kötetzáró hangsúlyos helyzetével csak még nyomatékosabban figyelmeztet a költő eddigi eredményeire. Az *Új heraldika* így záródott: „Majd végetér a siheder-idő: a fölősleges fájdalmak kora.” S mivel ez talán soha, de a mi életünkben bizonyosan nem következik be, most sokkal tárgyilagosabb az utolsó szó, amely az Ámen helyett a GONDOLKODOM állapotát hangsúlyozza.

Az első költői korszak poétikailag a tárgyas daltól és életképtől vezetett a tárgyas látomásos dalig és hosszú versig. A második korszak a hosszú vers kiteljesedését, a dal visszaszorulását, s egy harmadik verstípus, *A Madaras Mérleg*-féle gondolati költemény hangsúlyos megjelenését hozta magával. Ekkor asszimilálta magába végleg a látomásos-szimbolikus kifejezőmód poétikai forradalmának eredményeit, s ez egyúttal megszüntette megőrzés, szuverén átformálás, a tárgyaság más szintű megőrzése is. Ebben a szakaszban a korábbi romantikus költői tartás és fokozatosan átalakul, s ennek oka elsősorban az, hogy a költő egyre teljesebben tudja gondolatilag is birtokba venni a világot. Ez az elmélyülő *gondolatiság* a második pályaszakasz nagy vívmánya, s a továbbvezető utat valószínűleg ennek az alakulásában fogjuk megtalálni.

Minden változás ellenére Szécsi Margit lírájának fontos eleme az önhűség. Hűség a személyiség ifjan felvállalt eszményeihez, s hűség a személyiség megnyilatkozási módjához is. Ennek az önmagához való hűségnek a vegetatív léttel hadakozó emberiségversei mellett legszebb példái szerelmes versei. Valami furcsa és idejétmúlt szemérmesség alig engedte eddig, hogy Szécsi Margit szerelmes verseiről szóljunk. Pedig az a véletlen, hogy e versek Nagy Lászlóhoz íródtak, a törvényszerű pedig a belőlük sugárzó magatartás. Értékben e verseknek a *Himnusz minden időben* mellett

a helyük. Csak ötödrangú szempontunk lehet, hogy egy híressé vált költőházaspár kapcsolatának történetéhez is adalékul szolgálnak. Sokkalta fontosabb, hogy a szerelemnek példaereje van: e század második felében a tiszta emberi kapcsolat, a „szövetség ez már, nem is szerelem” József Attila-i képének megvalósulása. Ellenpélda egy korban, amikor félt, hogy „eljő a kapcsolatok halála”. Olyan versek, mint *A szegény lány álma*, *Körülötted bolyongok*, *Félelmetes szerelem*, *Vonzás*, *A kivirágzott kéz*, *Levél N. L.-nak* hirdetik a mégis megtalált otthonosságérzetet. Ehhez hasonlítható erővel és eredménnyel csak a jóbarát Kondor Béla alakja tér vissza, a fegyvertársé a művészi célkitűzésekben:

*E világ tiszta és rohadt,
ha átsugárzod mint a nap,
szívedre szennye nem ragad,
hajrá Samu, ne hagyd magad.* (Kondor Bélának)

Nagy veszteségei voltak az embernek: a barátot, majd a társat is elveszítette. A művészet kegyetlen paradoxona, hogy az ember veszteségeiből a művész nyereséget tud kovácsolni. És Szécsi Margit életművének, rangjának ismeretében minden olvasója igaz érdeklődéssel várja újabb kötetét, figyeli a pálya további ívelését. (*Magvető*, 1978.)

VASY GÉZA

Verskaleidoszkóp

WEÖRES SÁNDOR: HARMINCÖT VERS

Harmincöt — többnyire az *Áthallások* (1976) óta született — költemény ciklusok nélkül, de tervszerűen elgondolt sorrendben: ez Weöres Sándor legújabb kötete. Ahány vers — annyi hang, annyi szólam, annyi változat. Van itt az élet születése előtti kristálylétet megidéző vers, őskori sziklarajz, pogány temetési varázslat. (Persze nem holmi művelődéstörténeti anyagként, hagyományként, hanem újraélt, eleven-élő valóságként.) Beszűrődnek bukolikus ógörög hangulatok, a zsoldárok keleti ízei, barokkos díszű nyelvi fordulatok. Leggazdagabban talán a naiv, népi költészet változatai szólalnak meg: gyerekdalok, kiolvasók, mondókák, regösénekek, széphistóriák ritmusaira ismerünk. Megcsendíti az elégia kolomphangját, földidei a humort, a groteszk, fintoros nevetést. Portrét rajzol emlékversekben (ahány érem, annyi megoldás), színes faluvégi tájképet fest, mallarmés szonettet formál, amatőr köszöntők cifra ruhájába bújlik, az automatikus versírás paródiáját adja...

Körülbelül ez az, amit a szem a felszínen érzékel. Fontosabbnak látszik a mély, az tudniillik, hogy ez a sokféleség tulajdonképpen az állandóság változata. Weöres költészetének „színessége” mögött ugyanis egyetlen erő munkál: az egyetlen személyiség keresésének és megformálásának az igénye, az egyetlen személyiség lehetőségeinek a kipróbálása. Nézete szerint az emberi személyiség egyszerűsége, egységisége éppen abban rejlik, hogy át tudja élni más korok szituációit, más emberek, nemek életét. S az egyetlen személyiség megvalósulásának „kerete”, „célja” nem más, mint e végtelen számú lehetőség kipróbálása. Költőeszménye nem a vátesz, a népet Kánaán felé vezető tűzszlopköltő, hanem Orfeusz és az orfikus költészet: hangszínt adni a dalnak, megszólaltatni a fákat és a köveket, beszélni a vizek, a szél, a virágok nyelvén. Ahogy Babits mondta: nem az énekes szüli a dalt, a dal szüli énekesét.